Mika Merano
2.3.2026

Eduskunnan tarkastusvaliokunnalle 3.3.2026

Johdanto

Kiitän tarkastusvaliokuntaa mahdollisuudesta antaa kirjallinen asiantuntijalausunto kolmannen sektorin julkisen rahoituksen vaikuttavuudesta. Kolmas sektori (kansalaisjärjestöt, yhdistykset, säätiöt ym.) saa vuosittain satoja miljoonia euroja valtionavustuksia (mm. STEA, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, ulkoministeriö), joten sen rahoituksen valvonta kuuluu olennaisesti valiokunnan toimialaan. Perustan näkemykseni julkisesti saatavilla oleviin tietoihin.

Kolmannen sektorin rahoitukseen liittyviä olennaisia riskejä

Kolmannen sektorin rahoitusmalli on Suomessa kehittynyt vahvasti valtionavustuspainotteiseksi. Tämä aikaansaa useita oleellisia riskejä:

- riippuvuus verovaroista heikentää taloudellista itsenäisyyttä ja altistaa poliittiselle ohjaukselle
- tiivis suhde poliittisten toimijoiden ja avustettavien järjestöjen välillä aikaansaa systemaattisia eturistiriitoja
- avustusten vaikuttavuuden arviointi on ulospäin haasteellista läpinäkyvyyden puutteen vuoksi

Nämä seikat ovat ristiriidassa niiden perusperiaatteiden kanssa, joiden mukaan julkisten varojen käytön tulee olla tehokasta ja vaikuttavaa. Erityisiä haasteita:

- Suomalaisessa kolmatta sektoria koskevassa toimintakulttuurissa vallitsee vahva oletus, että merkittävä yhteisöllinen tai ns. hyväntekeväisyystoiminta edellyttää lähes poikkeuksetta julkista rahoitusta myös sellaisissa toiminnoissa, jotka lähtökohtaisesti voitaisiin järjestää jäsenrahoitteisesti vapaaehtoistyönä tai yksityisillä lahjoituksilla.

- Monelle kolmannen sektorin toimijalle julkisella tuella toimiminen on muodostunut itsestään selväksi toimintamalliksi, joka johtaa jatkuvaan riippuvuuteen.

- Valtionavustusten vuosittainen myöntäminen ylläpitää riippuvuutta sen sijaan, että se kannustaisi monipuoliseen rahoituspohjaan. Tämä heikentää taloudellista tehokkuutta pitkällä aikavälillä.

Kolmannen sektorin poliittiset sidonnaisuudet

Useat kolmannen sektorin järjestöt (esim. erilaiset lomayhdistykset, kasvatusjärjestöt, senioriyhdistykset, opintokeskukset ja sosiaali- ja terveysalan yhdistykset) ovat saaneet merkittäviä avustuksia samalla kun niiden hallituksissa tai avainasemissa toimii poliittisesti aktiivisia henkilöitä. Tämä luo rakenteellisen eturistiriidan, jossa julkisia varoja voidaan käyttää epäsuorasti poliittisen vallan ylläpitämiseen tai verkostojen vahvistamiseen puolueiden ulkopuolella.

Eturistiriita johtaa siihen, että puoluepoliittisia valtarakenteita rakennetaan avustusten avulla myös varsinaisen puoluekentän ulkopuolelle. Kaikki suuret puolueet hyötyvät omista verkostoistaan, mikä tekee kyseisen rakenteen purkamisesta vaikeaa. Useiden järjestöjen hallituksissa toimii kansanedustajia, joka aikaansaa tilanteen, jossa tosiasiallisesti kansanedustajat ovat vastuussa rahoituksen myöntämisestä yhdistyksille, joiden hallituksessa he itse toimivat. Tämä voi johtaa mahdolliseen riskiin, jossa avustuspäätökset voivat ohjautua sidonnaisuuksien perusteella vaikuttavuuden tai tarpeen sijaan. Toteutuessaan tämä riski vaarantaa julkisten varojen puolueettoman ja tehokkaan käytön. Erityinen riski syntyy niissä tilanteissa, joissa avustusten määrästä päättävät kansanedustajat tai puoluepoliittiset toimijat ovat itse edunsaajia.

Kolmannen sektorin avustusten läpinäkyvyyden puute

Monien avustusten vaikuttavuutta ei arvioida läpinäkyvästi, jolloin avustusten tehokkuuden mittaamisesta ei synny veronmaksajalle näkyvää dokumentaatiota. Esimerkkinä nousee esiin tilanne, jossa kehitysyhteistyövaroja jaetaan kansalaisjärjestöille erillisillä kiintiöillä, mutta raportointi ei aina anna riittävää kuvaa siitä, kuinka suuri osa varoista päätyy hallintoon Suomessa verrattuna siihen, kuinka suuri osa avustuksesta käytetään konkreettisiin toimiin kohdemaissa.

Johtopäätös

Järjestötuet kuuluvat samaan leikkaus- ja tehostamistarpeiden piiriin kuin monet muut kohteet (esim. kehitysapu). Niiden leikkaaminen ei välttämättä heikennä ydintoimintaa, jos malli siirtyy kohti vapaaehtoisuutta ja yksityistä tukea.

Suosituksia tarkastusvaliokunnalle

- Käynnistetään kattava selvitys kolmannen sektorin valtionavustusten vaikuttavuudesta ja taloudellisuudesta (sisältäen hallintokulut vs. toiminta ja tulosten mittaaminen selkeillä mittareilla).

- Arvioidaan systemaattisesti poliittisten sidonnaisuuksien vaikutusta avustusjakoihin.
- Ehdotetaan lainsäädäntömuutosta, jolla rajoitetaan merkittäviä sidonnaisuuksia (esim. hallituspaikat) niissä järjestöissä, jotka saavat yli 40–50 % tuloistaan valtionavustuksina.
- Kehitetään avustusten seurantamallia, joka pakottaa järjestöt raportoimaan selkeästi ja julkisesti ilman pyyntöä saataville yksityisen ja julkisen rahoituksen osuuksista sekä konkreettisista vaikuttavuusmittareista.
- Harkitaan ylärajaa julkisen tuen osuudelle järjestön kokonaisbudjetista.

Kolmannen sektorin nykyinen rahoitus- ja valvontamalli sisältää useita heikkouksia, jotka vaarantavat julkisten varojen tehokkaan ja vaikuttavan käytön valvonnan. Riippuvuus verovaroista, poliittiset sidonnaisuudet ja puutteellinen vaikuttavuuden arviointi muodostavat kokonaisuuden, joka edellyttää tarkastusvaliokunnan aktiivista huomiota ja toimenpiteitä. Suosittelen valiokuntaa priorisoimaan aiheen omassa työssään joko erillisenä selvityksenä tai osana laajempaa julkisten avustusten valvontakokonaisuutta.

Helsingissä 2.3.2026

Mika Merano